

Доц. др Радован Антонијевић¹

Филозофски факултет - Одељење за педагогију и андрагогију

Београд

UDK: 371.95

ISBN 978-86-7372-148-4, 17 (2012), p.103-109

Stručni rad

ЧИНИОЦИ ИНТЕРНАЛИЗАЦИЈЕ СИСТЕМА ВРЕДНОСТИ КОД ДАРОВИТИХ²

Систем вредности и вредносних оријентација одражава идеологију и културу одређеног друштва коме појединац припада, изражава унутрашњу основу односа човека према различитим вредностима и вредносним категоријама, које су материјалног, моралног и духовног реда. Према схватањима стручњака, вредности имају различити статус а њихове одредбе и дефиниције одређују се на бројне различите начине, тако да се може запазити и извесна конфузија. Многе дефиниције указују на поимање вредности као *стандарда* за процењивање истине или вредности различитих ствари, схватају их више као *идеје* (појмове), независно од њихове истинитосне вредности, него шта су оне саме по себи. Овакав приступ остварен је, на пример, код Рокича (Rokeach, 1979).

Иако су вредности носиоци васпитања, оне немају исти значај за различите социјалне групе и појединце. Систем вредности је различит и погодан за бројна повезивања и комбинације, зависно од различитих објективних и субјективних фактора, као и промена система вредности у појединим групама (етничким, социјалним, националним, религиозним), које имају своја специфична тумачења вредности.

Вредности нису апсолутне већ релативне, односе се на одређену епоху и цивилизацију, подложне су различитим променама, али су неке од њих издржале и различите трансформације, па се могу сматрати *универзалним*. Индикативно је да се посебним, специфичним, националним вредностима, које имају своју дугу прошлост и традицију, а

¹ radovan.antonijevic@f.bg.ac.rs

² Рад је настао у оквиру пројекта "Модели процењивања и стратегије унапређивања квалитета образовања у Србији" (број: 179060), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије (2011-2014).

битне су за идентитете народа и нације, не поклања одређена пажња. Због тога би било нужно размотрити шта би могло да представља њихову основу и садржај, полазећи од одговарајућих нормативних аката.

Критике недостатака у систему вредности, указивања на кризу вредности, све више се замењују захтевима за прихватањем *плурализма вредности* (Sachdeva, Singh & Medin, 2011). Принцип плурализма није принуда и тактика, нити значи напуштање принципа монолитне педагогије и укупних циљева који из ње произлазе, већ је у ствари преокрет у теорији васпитања, који се односи на то на којим вредностима васпитавати и одредити које су најприхватљивије вредности, које имају одлучујућу улогу у васпитно-образовном раду.

У нашем друштву и нашем школском систему недовољно пажње се придаје друштвеним и личним вредностима, њиховом васпитавању и усмеравању. Истина, ученици су поучавани да треба да уважавају и да треба да се придржавају одређених вредности, као што су истина, поштење, слобода и друге, али у суштини они нису сазнавали шта ове представљају, колико су значајне за развој појединца, друштва и за демократски начин живота. Права основа васпитања вредности састоји се у настојању да се одлучи не толико да ли о вредностима треба расправљати, већ о томе којим начинима и поступцима их треба представљати и преносити младима (Rokeach, 1979). У нашим уџбеницима вредности се помињу на начин као да се подразумева да ученици, знају смисао, суштину и њихов значај и улогу у животу човека. Претпоставља се да ученици појмове и садржаје који су повезани са појединим вредностима стичу посредно, коришћењем одговарајућих наставних садржаја, што се у пракси не догађа. За садржајно и ефикасно поучавање и васпитање вредности неопходни су адекватни садржаји и то није само питање непосредне наставе, не може се сматрати обичном наставном дисциплином и ограничити на наставни час, већ је неопходно да се разради *систем васпитања вредности*, како у појединим предметима и наставним областима, тако и у другим активностима школе. Захтеви који се постављају савременој школи намећу потребу за усаглашавањем *когнитивних* и *моралних* аспеката васпитања. Проширивање когнитивних перспектива не би ничему служило ако не би било праћено и ширењем његових *етичких* перспектива. Све ово је од значаја и за област васпитања и

образовања даровитих ученика, као и њиховог овладавања системом вредности у оквиру школског система.

Систем вредности индивидуе формира се у процесима васпитања и социјализације, као аспектима развоја личности сваке индивидуе. Процес социјализације се у одређеном смислу поклапа са процесом васпитања (Shirokanova, 2011), али по својој природи то је процес који подразумева присуство различитих утицаја на формирање личности индивидуе и њеног система вредности, утицаја који се јављају и изван организованог институционализованог система васпитања и образовања. Модел на основу којег индивидуа формира систем вредности јесте њихово присвајање кроз *процес интернализације* система вредности културе и друштва којој индивидуа припада. То је сложен и противуречан процес, због тога што систем вредности једне културе и друштва није егзактно утемељен и непроменљив скуп вредности, универзално и једнозначно прихватљивих за сваког појединца. Често се, с разлогом, поставља питање које су то "владајуће" вредности у једном друштву, у којој мери су оне постојане, у којој мери сваки припадник једног друштва треба да се понаша у складу са прихваћеним вредностима, и слична питања (Stern, 2009). За педагогију као науку од значаја је како се одвија процес интернализације система вредности, које су основне карактеристике тог процеса, на које начине се тај процес може интензивирати и учинити ефикаснијим, коју улогу има школа и уопште институционално васпитање и образовање за процес интернализације, које карактеристике индивидуе су од значаја за одвијање тог процес и слично. Постоји и низ других значајних питања, чије решавање у значајној мери треба да унапреди педагошке могућности које у овој области постоје.

У области васпитања и образовања даровитих процеси социјализације и интернализације система вредности условљени су низом различитих чинилаца, чије проучавање треба да послужи као основа за унапређење процеса интернализације система вредности код даровитих. Пре свега, то су изузетно сложени процеси, у којима се преплићу утицаји посебних чинилаца индивидуалног развоја у овој области, који су различитог интензитета утицаја, али и различитог значаја за формирање система вредности индивидуе. Ти процеси, поред своје сложености, поседују и одређене специфичности у погледу њиховог одвијања код даровитих. Специфичности интернализације система вредности детерминисане су и

различитим својствима даровитих појединца. У том погледу, може се прихватити становиште да посебну улогу у процесу интернализације система вредности има свест о сопственом потенцијалу (Janoff-Bulman, Sheikh & Hepp, 2009), као својство даровитог појединца које у значајној мери одређује у ком правцу ће се одвијати и које ће облике и садржаје имати његов индивидуални систем вредности.

Чиниоци социјализације даровитих, па самим тим и чиниоци интернализације система вредности, могу се сврстати у пет основних група, и то: (1) породица, (2) школа и друге образовно-васпитне институције, (3) друштвена средина, (4) средства масовних комуникација и (5) друштво вршњака. Утицаји на формирање система вредности даровитих који долазе из ових основних група чинилаца интернализације различити су по свом значају и улози у целини процеса интернализације система вредности код даровитих.

Неки од утицаја, који долазе од ових чинилаца интернализације система вредности даровитих, по својој природи представљају васпитање *par excellence*, што је случај са утицајима на формирање система вредности даровитих који су део васпитно-образовног рада у школи и другим васпитно-образовним установама. Пошто васпитање само по себи има карактеристике планског, намерног, целисходног, организованог и систематичног утицаја на развој индивидуе, њене личности и широког спектра различитих посебних и појединачних својстава, самим тим процес васпитања који се одвија у школи може се сматрати кључним чиниоцем формирања система вредности код даровитог појединца.

Породица, такође, може имати изузетно значајну улогу у процесу интернализације система вредности код даровитих, уколико омогући да даровито дете дође у додир са универзално прихваћеним вредностима, које су део система вредности културе и друштва (White & Matawie, 2004). У том погледу, од значаја је систем подстицаја који у породици може да се конституише и који ће омогућити да социјализација, интернализација система вредности и морални развој уопште, буду оријентисани у правцу који ће омогућити задовољење обостраног интереса, дакле интереса друштва и интереса даровитог детета. Сличан систем подстицаја неопходно је да буде конституисан и у школи. На тај начин се може постићи остварење потреба друштва, али и потреба и интереса индивидуалног развоја. Општи контекст функционисања

породице од значаја је да ли ће се код даровитих остварити суштински утицаји у правцу формирања адекватног система вредности. С друге стране, не може се занемарити низ чињеница које су од значаја за породицу, као елементарну заједницу, а које су од значаја за интернализацију система вредности даровитих. Прво, свака породица је "свет за себе", јединствена и непоновљива микрозаједница. Друго, родитељи даровите деце, без обзира на чињеницу што могу бити на вишем нивоу образовања у односу на родитеље друге деце и што обично остваре стимулативнији породични контекст за свестрани развој своје деце, нису "васпитачи" по професији. Нигде у свету не постоји нешто што би представљало образовање за родитељство, као обавезни део индивидуалног образовања родитеља. То имплицира чињеницу да жеље, амбиције и циљеви које родитељи конституишу, кад је у питању процес индивидуалног развоја њихове деце, могу често бити прожети одсуством објективности (Starks & Robinson, 2007), као и претераном амбициозношћу, уз присуство у појединим случајевима непедагошких поступака и утицаја. Треће, родитељи даровитих углавном поседују свест о томе да њихово поступање у односу на своје дете, које има карактеристике васпитања, може и треба да се у квалитативном смислу разликује од васпитања и образовања које је део институционално организованог система васпитања и образовања.

Значај и улога утицаја на формирање система вредности код даровитих који долазе од других чинилаца, у великој мери зависе од основе система вредности конституисане у породици и школи. Пре свега, од значаја је основна оријентација у систему вредности која настаје у породици и школи, коју одређује ниво овладаности кључним и универзално прихватљивим вредностима, као што су правичност, истинољубивост, солидарност, спремност да се помогне другима независно од користи која се може остварити и слично. Ако ове вредности имају снагу конститутивних чинилаца индивидуалног система вредности код даровитих, онда негативни утицаји који долазе од других чинилаца интернализације система вредности не могу имати снагу утицаја који ће урушити основну позитивну оријентацију у систему вредности (Tannenbaum, 2007).

На основу претходно разматраног, можемо закључити да је неопходно анализирати и преиспитати садржаје наставе и

процеса васпитања у целини, односе између наставника и ученика, сарадњу школе и породице, циљеве и задатке васпитања и образовања у појединим предметима, посебно циљеве етичког изграђивања и формирања личности и продубити, теоријски и практично, односе између филозофије, етике, психологије и педагогије, критички размотрити номенклатуру вредности и вредносних оријентација у садашњем времену, са становишта научне аксиологије, а у светлу савремених друштвених кретања и захтева. На тај начин, основним чиниоцима интернализације система вредности код даровитих приступило би се узимајући у обзир сложеност и међусобну испреплетаност и условљеност утицаја који долазе од различитих чинилаца интернализације.

Коришћена литература:

- Janoff-Bulman, R., Sheikh, S. & Hepp, S. (2009). Proscriptive versus prescriptive morality: two faces of moral regulation, *Journal of Personality & Social Psychology*, Vol. 96, Issue 3, 521-537.
- Rokeach, M. (1979). Some unresolved issues in theories of beliefs, attitudes and values. In H.E. Howe, Jr., & M.M. Page (Eds.), *Nebraska Symposium on Motivation* (Vol. 27). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Sachdeva, S. Singh, P. & Medin, D. (2011). Culture and quest for universal principles in moral reasoning, *International Journal of Psychology*, Vol. 46, Issue 3, 161-176.
- Shirokanova, A.A. (2011). Individualization of post-Soviet youth in the sphere of morality, *Russian Education & Society*, Vol. 53, Issue 1, 38-48.
- Starks, B. & Robinson, R.V. (2007). Moral cosmology, religion, and adult values for children, *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 46, Issue 1, 17-35.
- Stern, R. (2009). The autonomy of morality and the morality of autonomy, *Journal of Moral Philosophy*, Vol. 6, Issue 3, 395-415.
- Tannenbaum, J. (2007). Emotional expressions of moral value, *Philosophical Studies*, Vol. 132, Issue 1, 43-57.
- White, F.A. & Matawie, K.M. (2004). Parental morality and family processes as predictors of adolescent morality, *Journal of Child & Family Studies*, Jun2004, Vol. 13, Issue 2, 219-233.

Radovan Antonijević

University of Belgrade, Faculty of Philosophy

Department of Pedagogy and Andragogy

FACTORS OF INTERNALIZATION OF VALUE SYSTEM IN GIFTED

Individual value system (system of values) is formed in the process of education and socialization, as well as aspects of personality development of every individual. Socialization process coincides with the process of education in some ways, but by its nature it is a process that involves the presence of various influences on formation of individual personality and its system of values, impacts that occur outside of organized and institutionalized system of education. Model by which individuals form a system of values is their appropriation through process of internalization of values of culture and society where the individual belongs. It is a complex and contradictory process, because the value system of culture and society is not exactly established and unchanging set of values, universally acceptable to everyone. Often it is reasonable to question what the "ruling" values in a society, to what extent they are reliable, to which extent every member of society should act in accordance with the accepted values, and similar questions. For pedagogy as science is of great importance to discover inner nature of the process of internalization of values, which are the basic characteristics of the process, to discover ways in which this process can be intensified and be more efficient, what role has the schools and institutional education in general for the process of internalization, which features individuals are important for this process and such like these. There are some other important issues, whose resolving is important in needing to improve educational opportunities that exist in this field.

In the field of education of gifted processes of socialization and internalization of values are determined by a number of different factors, which study should serve as a basis for improving the process of internalization of values in gifted. Factors contributing to the socialization of the gifted, and therefore the factors of internalization of value system, can be classified into five main groups, namely: (1) family (2) schools and other educational institutions, (3) social environment, (4) the Mass Media, and (5) peers. Influences on the formation of value system in gifted, which come from these basic groups of factors, are different by its importance and role in the whole process of internalization of value system in gifted. Family in this respect can play a key role, if allowed to gifted child comes into contact with the universally accepted values that are part of the values of culture and society. In this regard, it is important that a system of incentives in the family which will enable socialization, internalization of values and moral development in general, should be created and oriented in the direction that will enable the satisfaction of mutual interest, therefore the interests of society and the interests of gifted child. A similar system of incentives must be constituted and in school as well. This approach enables realization of needs of society and needs and interests of individual development.

Key words: gifted, socialization, value system, internalization, moral development.